

Bokmarkedssvikt

I bokmarkedet lurer markedssvikt bak hvert hjørne. Det bør bekymre både kulturministeren og finansministeren.

La det være klart fra første linje: Jeg har nylig utgitt bok, og bør derfor definitivt mistenkes for å be for min syke mor i det som følger.

Som samfunnsøkonom er jeg imidlertid fascinert av bokmarkedet. Ikke bare lurer markedssvikt – forhold som kan berettiggje offentlige inngrep – så å si bak hver busk; de ulike formene for markedssvikt trekker også i en bestemt retning.

Markedssvikt 1: Stordriftsfordeler. For det første er produksjon av den enkelte boktittel kjennetegnet ved fallende gjennomsnittskostnader, ofte kalt naturlig monopol: De faste kostnadene er høye, de kvantumsavhengige lave. Utarbeidelse av trykkeklart manus kan kreve flere årsverk fra forfatterens side; manuset skal leses og diskuteres, gang på gang, av forlagsredaktører, konsulenter, språkvaskere og korrekturlesere; det skal lages omslagsdesign og informasjonsmateriell. Dette er uavhengig av antall bokkopier som skal lages og om de er elektroniske eller på papir. Å øke antall kopier er derimot billig: Ifølge Aschehoug koster trykking, innbinding, distribuering og lagring av en uillustrert papirbok omtrent 20-25 kroner, e-bøker enda billigere.

Stordriftsfordeler betyr at variasjon og bredde lønner seg mindre enn få bestselgertitler. I tillegg gir det vanskelige markedsforhold. Hvis det koster 25 kroner å trykke en ekstra bok, mens prisen er 329 kroner, vil mange la være å kjøpe, selv om de er villige til å betale mye mer enn 25 kroner. En pris på 25 kroner kan imidlertid aldri dekke de faste kostnadene. Dette kan imidlertid gi priskrig: Når ingen flere vil kjøpe til full pris, lønner det seg å senke prisen, for slik å få solgt flere bøker – noe som kan utkonkurrere nye, dyrere boktitler, og i neste runde gjøre det ulønnsomt å investere i nye manus.

Markedssvikt 2: Snakkis-effekten. Bokkjøpere har lite informasjon om kvaliteten på en bok – før de har lest den. I tillegg er det ikke utsalgsprisen, men tidsbruken, som er den viktigste kostnaden ved å lese. Potensielle lesere vil ty til anmeldelser og anbefalinger fra venner og bekjente når de velger hvilken bok de skal kjøpe; men for at noen skal anbefale boka, må den allerede ha blitt lest. Dette skaper gode og onde sirkler: En god bok som er lest av mange, vil bli anbefalt, og dermed lest av enda flere; en utmerket bok som ikke oppdages, blir ingen snakkis, og får aldri mange lesere. I likhet med stordriftsfordelene, trekker dette i retning av noen få bestselgere og liten bredde i markedet.

Markedssvikt 3: Behovet for å snakke samme språk. Hvis ingen andre bruker og forstår norsk, er ikke norsk nyttig for meg heller; men fordi norsk er mitt morsmål, vil jeg gjerne at andre bruker det. *Min* nytte av språket øker altså med *din* bruk av det.

Men hvis få nok bruker norsk, vil enda færre bruke det – og omvendt. Her støter vi altså igjen på de gode og onde sirklene. Dette spiller sammen med de andre typene markedssvikt: Et stort språkområde gir et større marked, og bedre muligheter for utnytting av stordriftsfordeler og snakkis-effekter. De tre typene markedssvikt vil derfor sammen trekke i retning av et bokmarked der bestselgere danker ut bredden, og der store språkgrupper danker ut små.

Finansdepartementet har i det siste argumentert kraftfullt for at e-bøker ikke bør fritas for moms. Begrunnelsen synes primært å være avgrensingsproblemer, frykt for uthuling av momsgrunnlaget, og tanken om at e-bøker uansett er billigere å lage enn papirbøker. Jeg skal ikke her gå inn på hvilken form en eventuell støtte til e-bøker bør ha – det finnes mange alternativer, for eksempel utvidelse av de eksisterende innkjøpsordningene. Departementet har imidlertid vært forbausende lite opptatt av nettopp markedssvikt i sin argumentasjon.

Ingen av de formene for markedssvikt jeg har påpekt over, er betinget av at bøkene formidles i papirform. Når distribusjonsteknologien endres, endres kostnadsnivået for alle boktitler – bestselgere og smalere titler, engelske og norske – men problemene påpekt over vil ikke påvirkes i særlig grad.

Det er vanskelig å komme utenom at opprettholdelse av moms fritak for papirbøker, men ikke fritak for e-bøker, vil bety en innstramning av støtten til norsk litteratur i forhold til det som tidligere har vært situasjonen. Det bør bekymre kulturministeren. Det bør også bekymre finansministeren.